

THE PECULIARITIES OF THE USE OF STANZA IN THE POETRY OF JIYENBAY IZBASQANOV

Menglibaeva Shaxsanem Kayratbaevna

Master's student at Berdakh Karakalpak State University

E-mail: shaxsanemmenglibaeva@gmail.com

Nukus city, Boz village area, Birdem street

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17422441>

ARTICLE INFO

Received: 16th October 2025

Accepted: 22nd October 2025

Online: 23rd October 2025

KEYWORDS

Poetics, song structure, song theory, rhythm, meter, stanza, rhyme, two-line song, three-line song, four-line song, syllable.

ABSTRACT

The article discusses the peculiarities of using stanzas — one of the important issues in the structure of songs in J. Izbasqanov's poetry. It also presents the opinions of various scholars.

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СТРОФЫ В ПОЭЗИИ ЖИЕНБАЯ ИЗБАСКАНОВА

Менглибаева Шахсанем Кайратбаевна

Магистрант Каракалпакского государственного университета имени Бердаха

Электронная почта: shaxsanemmenglibaeva@gmail.com

Город Нукус, посёлок Боз, улица Бирдем

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17422441>

ARTICLE INFO

Received: 16th October 2025

Accepted: 22nd October 2025

Online: 23rd October 2025

KEYWORDS

Поэтика, структура песни, теория песни, ритм, размер, строфа, рифма, двухстрочная песня, трёхстрочная песня, четырёхстрочная песня, слог.

ABSTRACT

В статье рассматриваются особенности использования строф — одного из важных вопросов строения песни в поэзии Ж. Избасканова. Приводятся мнения учёных по данной теме.

JIYENBAY IZBASQANOV POEZIYASINDA BÁNTTIŃ QOLLANIW ÓZGESHELIKLERI

Menglibaeva Shaxsánem Kayratbaevna

Berdaq atındağı QMU magistrantı

elek.poch.shaxsanemmenglibaeva@gmail.com

Nókis qalası, Boz awıl elatı, Birdem kóshesi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17422441>

ARTICLE INFO

Received: 16th October 2025

Accepted: 22nd October 2025

Online: 23rd October 2025

KEYWORDS

Poetika, qosiq qurilisi, qosiq teoriyasi, ırǵaq, ólshem, bánt, uyqas, eki qatarlı qosiq, úsh qatarlı qosiq, tórt qatarlı qosiq, buwın.

ABSTRACT

Maqalada J. Izbasqanov poeziyasında qosiq qurılısınıń áhmiyetli máseleleriniń biri bolǵan bántlerdiń qollanıw ózgeshelikleri, ahımlardıń pikirleri keltirilgen.

Qosiq qurılısı degenimizde, kóbirek qosiq teoriyasi, ondaǵı ırǵaq, uyqas, ólshem, bántlerge dıqqat awdarıladı. Qosıqta, onı payda etiwshi hár bir elementtiń óz ornı bar hám usıǵan qaray olar belgili áhmiyetke iye. Solardıń ishinde qosiq qurılısında bántlerdiń ornı ayrıqsha.

“Bánt poeziyalıq shıǵarmalarda ulıwma pikirdiń belgili bir bólegin ózinde jámlewshi, uyqastıń sistemalıǵın, túrin ańlatıwshı hám intonaciyaǵa iye qosıqtıń bir bólshegi. Bánt haqqında házirgi dúnya júzlik ádebiyattanıw iliminde kóp ǵana pikirler bar. Dáslepki pikir bildiriwshilerdiń biri B.V.Tomashevskiy bılay deydi: Bánt túrli belgilerdiń jámlesken haldaǵı birikpesi. Bul orında kólem birikpesi de, uyqasıw tárizi de, ólshemler birikpesi de, janr belgisi de qatnasadı... Bánt ulıwma uyqas izshilligi menen belgilenedi”.¹

“Bánt – bul bárqulla dóretiwshilik ózgeriske ushırap otıratuǵın qosiq elementi esaplanadı.”² Sonlıqtan da, biz J.Izbasqanov lirikalarında bántlik ózgesheliklerge dıqqat qaratpaqshımız.

Qansha suwlar aqtı onnan beri de,	a
Atıńdı tilimnen túsirmesem hám,	b
Qánaát etpedim teńewlerime,	a
Qáwmetiń quyılǵan músin desem hám.	b

Bul qapa kónlime tikpegil ǵázep –	a
Kel de – ahıńdı tók, meyli, ya naz et!	a
Qullası, diydarıń hawaday hájet,	a
Meyli, túsinsen hám, túsinbeseń hám.	b

Shayırdıń “Kútiw” dep atalǵan bul qosiq qatarları hár shuwmaǵı “Qáwmetiń quyılǵan músin desem hám”, “Meyli, túsinsen hám, túsinbeseń hám” bántleri arqalı tamamlanadı. Bul bántlerde birinshi orında uyqaslar kózge taslanadı. Haqiqatında da, bántler joqarıda ilimpaz atap ótkenindey uyqaslar izshilligi menen belgilenip turıptı. Al, uyqası jaǵınan a, b, a, b shalıy uyqas hám a, a, a, b, birgelkili uyqas formasında jazılǵan. Hár shuwmaqtaǵı sońǵı qatarları birdey sózler menen juwmaqlanıwı arqalı qosıqtıń tiykarǵı mazmunı ashıladı.

¹Оразымбетов Қ. Хэзирги қарақалпақ лирикасында көркем формалардың еволюциясы хэм типологиясы. (1970 – 2000-жыллар) Монография. – Нөкис: Билим, 2004. Б. 141.

² Sonda

“Belgili bir oydi bildiretuǵın qosıq qatarların juwmaqlap biriktiriwshi qatar bánt dep ataladı. Qaraqalpaq ádebiyatınıń dástúrli bánti eki qatarlı hám tórt qatarlı bolıp keledi”.³ Máselen, joqarıda biz mısıl keltirgen shayır qosıǵınıń birinshi shuwmaǵına názer awdarayıq. Onda bánt ekinshi hám tórtinshi qatardıń basında kelip tur. Sebebi, “Atıńdı tilimnen túsirmesem hám” qatarları birinshi qatardaǵı oy-pikirdi juwmaqlap turǵan bolsa, al “Qáwmetiń quyılǵan músin desem hám” qatarı bolsa, úshinshi qatardaǵı oy-pikirdi tolıqlay juwmaqlap turıptı. Bunday jaǵdaylar altı qatarlı, segiz qatarlı hám basqa da qosıq formalarında ushırasa beriwi múmkin. Lekin, biz atap otırǵan shayır qosıǵınıń hár bir shuwmaǵı birdey emes. Ekinshi shuwmaǵınıń bánti tórtinshi qatarında (“Meyli, túsinsen hám, túsinbeseń hám”) tamamlanıp turıptı. Solay bolsa da, qosıq mazmunındaǵı dawamıyılıq saqlanǵan.

“Eki qatarlı qosıqlardıń ayrıqsha ózinshelikke iye forması – bul hár bánti tek eki qatardan turatuǵın forma”.⁴

Bul gúzdiń tańǵı shıǵı, a
Kónilimniń aldanshıǵı. a

Aǵarıp boz dumanlar, b
Ózińdi sóz qıllarlar!⁵ b

Shayırdıń “Gúzgi ahım” dep atalǵan bul eki qatarlı (másnáwiy) qosıǵınıń hár eki qatarı bir bántke iye. Bul qosıq formasında da, mazmundı jetkerip beriw, hár bir bántbasarlarınıń belgili bir juwmaqqı iye bolıwı, qısqa qatarlardan turıwına qaramastan ózinshe ózgesheliklerge iye bolıwı menen áhmiyetli. Shayırdıń qosıq qatarlarında da usı sıpatlar saqlanǵan.

Qaraqalpaq poeziyasında eki qatarlı hám tórt qatarlı bántler kóp ushırasadı, degen edik. Biraq, Jiyenbay Izbasqanov poeziyasında dástúriy emes bolǵan qatarlar, jáne bántlerdi de gezlestiremiz. Mısalı:

Pútkilley ózgerdim. a
Endi basqaman, a
Qartayǵan qıranday awır qanatı. b
Endigi mákanım, v
Meniń – baspanam, v
Bir ándamlı úlken árman elatı.⁶ b

Bul jerde altı qatardan ibarat qosıq hám onda eki bánt bar ekenligin kóriwimizge boladı. Ádette dástúriy altı qatarlı shuwmaqlarda hár eki qatarı bánt penen qısqa juwmaqlanatuǵın edi. Al, bul jerde qosıqtıń birinshi hám ekinshi qatarındaǵı pikir juwmaǵı úshinshi hám tórtinshi jáne besinshi qatarındaǵı pikir juwmaǵı altınshı qatarlarında berilgen. Demek, bánt te úshinshi hám altınshı qatarlarında eken.

³ К. Мәмбетов. Әдебият теориясы. – Нөкіс: Билим, 1995. Б. 164.

⁴ Оразымбетов Қ. Таңламалы шығармалар топламы. Еки томлық. I том. – Нөкіс: Билим, 2018. Б. 275.

⁵ Избасқанов Ж. Ақ қулар. – Нөкіс: Қарақалпақстан, 2014. Б. 214.

⁶ Избасқанов Ж. Мұхаббат лирасы. Қосықлар хәм поэма. – Нөкіс: Қарақалпақстан, 1992. Б. 17.

Yáki bolmasa úshlik bánttiń ózin alıp qarayıq. Qosıqtın bunday usılı shayır poeziyasında kóplep ushırasadı.

Kóp jazdı dep ishıqı haqqında a

Ginalağan meni birazlar b

Bayağı waqtında... a

Sonnan beri tır-tım júr edim, a

Shıdamadı bul gúzge kelip, b

Tilsiz júregim!⁷ a

Bul qosıqlardağı úshinshi qatarlarınan soń dawamı bar siyaqlı, yaǵniy ele juwmaqlanbaǵanday, yáki bolmasa negizgi bántleri ekinshi qatarǵa ótip ketken siyaqlı kórinedi. Lekin, qosıqtıń bunday bolıp keliwi tórt qatarlı qosıqlarda da ushırasadı. “Hár shuwmaqtaǵı bántlerde ózine tán bolǵan uyqaslardı payda etedi. Biraq bánttiń úshinshi qatarında keliw jaǵdayları da ushıraydı. Bunday jaǵdaylarda úsh tarmaqlı uyqastıń birewi óz ornın bántke berip, ózi tórtinshi qatarǵa túsip qaladı. Lekin qosıqtıń qurılısı ózgermeydi. Máselen, (a, a, a, b) túrindegi qosıq (a, a, b, a) túrindegi qosıqqa aylanıwı múmkin.”⁸ Demek, biz joqarıda mısıl keltirgen qosıqlarda eki tarmaqlı uyqastıń birewi óz ornın bántke berip, ózi úshinshi qatarǵa túsip ketken eken. Yaǵniy, (a, a, b) túrindegi qosıq (a, b, a) túrindegi qosıqqa aylanǵan, lekin qurılısı ózgermegen. Úsh qatarlı qosıqlardı shayır lirikalarınıń ózegi desek te boladı. Óytkeni, áyne usı úsh qatarlı qosıqlarında shayırdıń, lirikalıq qaharmannıń ishki tolǵanısları, kewil keshirmeleri elede ayqınraq sáwlelenedi. Degen menen de, onıń poeziyasındaǵı kórkemlik ózgesheliklerdi tek ǵana úshlikleri menen sheklep qoyıwǵa bolmaydı. J. Izbasqanov dóretiwshiliginde onıń bay fantaziyası, tábiyat gózzallıqlarınıń ájayip kórinisleri hárqanday formada súwretlenedi. Mısalı:

Unatarman – a

Tırnalardıń gúzgi saparın. b

Mıń-mıń árman a

Alıslaydı buzbay qatarın.⁹ b

Shayırdıń usı kórkem poetikalıq qatarları arqalı onıń tábiyat hádiyselerin erkin súwretley alatuǵının sezemiz. Usı bir shuwmaq arqalı biz gúz máwsimin, ondaǵı ushıp baratırǵan tırnalardı, olardıń áste uzaqlasıp atırǵanın, hátte uzaqlassa da qatarların buzbay bir tegis ketip baratırǵan sulıw quslar dizbegin kóz aldımızǵa erksiz elesletemiz. Bul, álbette, shayırdıń mazmundı kórkemlep bere alıw qábiyletinen. Ishki mazmunıń sulıw sáwlesi sırtqı formasında da kórinedi. Qospa barmaq ólsheminde jazılǵan (4-9-4-9), shalıw uyqasqa tiykarlanǵan bul qosıq qatarlarında bánt tórtinshi qatarında turıptı. Óytkeni, bul qatarlardı biriktirip jibersek ápiwayı ólshemge iye eki qatarlı qosıqqa aylanadı.

Unatarman / – Tırnalardıń / gúzgi saparın. 13

Mıń-mıń árman / Alıslaydı / buzbay qatarın. 13

⁷ Избасқанов Ж. Ақ қуслар. – Нөкіс: Қарақалпақстан, 2014. Б. 214.

⁸ К. Мәмбетов. Әдебият теориясы. – Нөкіс: Билим, 1995. Б. 166.

⁹ Избасқанов Ж. Ақ қуслар. – Нөкіс: Қарақалпақстан, 2014. Б. 59.

Bul jerde hár qatarı 13 buwın hám 3 buwnaqtan ibarat ápiwayı ólshemge iye eki qatarlı qosıqtı kórip turmız. Degen menen de, shayır bul qosıqtı tórt qatardan qospa ólshemge tiykarlangán halda jazǵan hám bunday ólshemde jazılǵan qosıq qatarları ádebiyatımızda kóplep ushırasadı.

“Tórt qatarlı qosıqtıń eń klassikalıq túri – bul bántlik uyqas formasında (a, a, a, b) jazılǵan qosıqlar. Mine, usı túrdiń de birneshe variantları bar.”¹⁰

Bul ómirde bir ret bergen,
Íǵbalıńa únles bolar.
Tatımlısı – kópti kórgen,
Kóp jasaǵan bilmes bolar.

Danalardan gáp qalmaǵan,
Zor – maǵızın tatqan adam!
Ilim-hikmet aqtarmaǵan
Qurı esheyin bir mes bolar.¹¹

Bul bántlik formada da basqa formalar siyaqlı uyqas baslı orındı iyeleydi. Tek onıń tiykarǵı ózgesheligi qosıqtaǵı bánttiń dáslepki úsh qatarı óz-ara uyqasıp keledi hám hár bir qatar sońında “bolar” redifi qatnasadı. Al, rediften aldınǵı sózler bolsa óz-ara uyqasıp keledi. Máselen, joqarıdaǵı bántlik qatarlardan rediften aldınǵı sózlerge dıqqat awdarayıq. “Únles-bilmes-bir mes” sózleri óz-ara uyqasıp kelgen.

References:

1. Ахметов. С. Әдебият хәм критика. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1978.
2. Оразымбетов Қ. Хәзирги қарақалпақ лирикасында көркем формалардың еволюциясы хәм типологиясы. (1970 – 2000-жыллар) Монография. – Нөкис: Билим, 2004.
3. К. Мәмбетов. Әдебият теориясы. – Нөкис: Билим, 1995.
4. Оразымбетов Қ. Таңламалы шығармалар топламы. Еки томлық. I том. – Нөкис: Билим, 2018
5. Избасқанов Ж. Ақ қуслар. – Нөкис: Қарақалпақстан, 2014.
6. Избасқанов Ж. Муҳаббат лирасы. Қосықлар хәм поэма. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1992.

¹⁰ Оразымбетов Қ. Хәзирги қарақалпақ лирикасында көркем формалардың еволюциясы хәм типологиясы. (1970 – 2000-жыллар) Монография. – Нөкис: Билим, 2004. Б. 150.

¹¹ Избасқанов Ж. Муҳаббат лирасы. Қосықлар хәм поэма. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1992. Б. 20.